

УДК 811.161.2'366:821.161.2"19"

В. М. Осипчук

Лексико-семантична група якісних прикметників у творчості поетів Нью-Йоркської групи

У статті розглядаються особливості номінації поетичного тексту в естетиці модерну (на матеріалі поетів Нью-Йоркської групи) із залученням значеннєвого потенціалу лексико-семантичної групи якісних прикметників. Категорія якості розглядається як філософська константа, атрибут, що має власну специфіку репрезентації у мові.

Ключові слова: прикметник, Нью-Йоркська група, семантика, категорія якості, ступені порівняння.

В статье рассматриваются особенности номинации поэтического текста в эстетике модерна (на материале поэтов Нью-Йоркской группы) с привлечением смыслового потенциала лексико-семантической группы качественных прилагательных. Категория качества рассматривается как философская константа, атрибут, имеющий собственную специфику репрезентации в языке.

Ключевые слова: имя прилагательное, Нью-Йоркская группа, семантика, категория качества, степени сравнения.

The article discusses the features of the category of the poetic text in the aesthetics of modernity (based on the poets of the new York group) with the assistance of the semantic potential of lexical-semantic group of qualitative adjectives. The quality is regarded as a philosophical constant, the attribute having its own specificity of representation in language. The lexico-semantic group of qualitative adjectives and pragmatic guidelines for their use in poetic texts is a phenomenon whose consideration has particularly recently attracted the attention of researchers. The lexico-semantic group of qualitative adjectives clearly defines the category of quality in the poetic text, which generates the semantic richness and originality of the modern-day poetry of the New York group of poets.

Key words: adjective, the New York group, semantics, quality, degree of comparison.

Лексико-семантична група якісних прикметників та прагматичні настанови їх використання у поетичних текстах є феноменом, розгляд якого особливо останнім часом почав привертати увагу дослідників. При чому в полі зору постійно перебувають більшою мірою теоретичні аспекти проявів категорії якості на морфологічному та синтаксичному рівнях мови. Варто звернутися до специфіки вияву

категорії якості, номінованої прикметниковими формами в поетичному тексті Нью-Йоркської групи, де детермінантом є естетика модерну. Це й визначило актуальність даної статті.

З позицій лінгвістичного функціоналізму, що представляє ідеї граматики активного типу, прикметник та прислівник досліджувався у працях В. Виноградова, Л. Щерби, Р. Якобсона, Ф. Бацевича, О. Бондарка, І. Вихованця, Н. Гуйванюк, Г. Золотової, А. Загнітка, Т. Космеди, О. Кубрякової, О. Ремчукової та ін.). З мовознавчих позицій категорія якості досліджувалася в різних напрямках: розгляд семантичних групи прикметників (О. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко); аналіз словотвірних категорій прикметника (І. Р. Вихованець, А. П. Грищенко); опис розрядів прикметників і прислівників за значенням С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ); дослідження особливостей функціонування прикметників (А. В. Висоцький, Л. В. Гіков, Н. В. Вишивана, І. В. Кононенко).

Мета статті полягає у визначенні основних виявів лексико-семантичної групи якісних прикметників у модерному дискурсі поетичного тексту, авторства поетів Нью-Йоркської групи.

Завдання статті – з'ясувати закономірності використання вербального ресурсу якісних та відносно-якісних прикметників на матеріалі поетичного тексту.

Дослідження категорії якості як філософської константи проводились на теренах філософського знання з давніх часів. Комунікація як практична діяльність ґрунтується на можливості пізнання всіх проявів буття. Пізнавальні категорії формуються через усвідомлення людиною навколишнього світу, визначення свого місця в цій структурі. Подвійна природа основних пізнавальних категорій представлена у дуалістичній спів'єдності: по-перше, найвищі роди та поняття, стрижневі точки в природній системі; по-друге, необхідність людини усвідомити себе як окрему особистість, що відділена від навколишнього світу. Пізнавальні категорії належать як до світу реального, так і матеріального [6]. Категорії одночасно реальні і матеріальні, тому у філософії говорять про одночасну належність до світу ідей та їх матеріальне втілення.

Усе розмаїття навколишнього світу представлене перед людиною як комплекс взаємозв'язків, але не постає перед нею не як хаотичне накопичення однакових предметів. Пізнання світу може починатися з теорії, а є система явищ, процесів та ознак, що наділені різними якісними характеристиками. Визначені характеристики, властивості можуть бути суттєвими і несуттєвими, специфічними і

неспецифічними. Людина визначає також невід'ємні властивості, що у філософії визначаються як атрибути. Оточуючий світ визначається за декількома параметрами-атрибутами – просторовими, часовими, процесуальними.

Об'єкти оточуючого світу пов'язані між собою, утворюють певну єдність із системою зв'язків, людина, щоб правильно зорієнтуватися в такому світі вдається до операції синтезу, саме тут актуальними стають атрибути.

Інформація про оточуючий світ, правила користування об'єктами цього світу мають життєво важливе значення. Знання того, що собою являють предмети, з якими люди постійно контактують у практичній діяльності є основою існування. До появи складних абстрактних категорій – час, вимірювання, лічба – люди намагалися визначити розмаїття через якісні ознаки явищ навколишньої дійсності.

Категорія якості належить до складних філософських понять, що вперше фундаментально розроблялися в епоху античності. Одне з перших ясних визначень категорії якості належать Аристотелю [1], який визначав якість як все те (щось таке), завдяки чому предмети є якісно визначеними. На думку Аристотеля, якість – це визначеність (те завдяки чому предмет виокремлюється серед інших). Давньогрецький філософ намагався викласти всі розглянуті ним категорії у зв'язках між собою, визначають закономірності називання об'єктів: "... те, завдяки чому предмети зветься саме так" [1, с. 72], за таким принципом виокремлюються чотири різновиди якості: стійке, мінливе, те, що відчуваєш та якість-обрис.

Зміст поняття "категорія якості" багато разів змінювалося залежно від панівних філософських ідей. У середньовіччі під прихованими якостями розуміли вічні, незмінні форми. Для філософії Нового часу категорія якості ототожнювалася з категорією властивості. Дж. Локк розумів під цією категорією "силу, що викликає в нашому розумі якусь ідею. Так, сніжний ком здатен породжувати в нас ідеї білого, холодного й круглого. Тому сили, що викликають ці ідеї в нас, оскільки вони знаходяться в сніжному комі, я називаю якостями [6, с. 183]. Дж. Локк визначає два види якостей. Первинні – ті, що властиві для тіл (форма, рух, щільність, протяжність); вторинні – невластиві самі по собі предметам, тільки суб'єктивні відчуття (кольори, звуки, смаки тощо).

У сучасній філософії категорія якості визначається як "філософська категорія, що виражає істотну визначеність предмета, завдяки якій вона існує саме такий, а не інший предмет" [6]. Тобто сьогодні

категорія якості визначається за допомогою поняття "властивість": "властивість є будь-яка ознака, відносно якого предмети можуть бути схожі між собою або різнитися одне від одного, тобто форма, розмір, колір, об'єм і т. п." [6]. Прийнято розрізняти для кожного конкретного об'єкта суттєві та несуттєві властивості. До несуттєвих належать ті, які можна набувати та втрачати, об'єкт від тієї ознаки не змінює своєї сутності. Істотною є така властивість, що, втративши її, предмет перестає бути собою, змінює свої визначальні характеристики, стає чимось іншим. Саме комплекс або система істотних властивостей є його якістю. Відповідно якість визначає існування предмета як особливої сутності, детермінує його властивості, виокремлює з низки інших, проявляє у відношеннях з іншими предметами.

Формування поняття якості у мовознавстві, хоча й пов'язане з магістральними філософськими концепціями, вирізняється сконцентрованістю на особливостях номінацій, репрезентації якісної семантики на вербальному рівні О. Мілетова зазначає: "У філософському розумінні якість є "істотна визначеність" предмета, а в мові якісна ознака виокремлюється від предмета, існує поза ним і може надаватися іншому, схожому об'єкту, об'єднуючи предмета до загальних класів й виокремлюючи їх від предметів інших класів" [7, с. 23].

О. Потебня визначав генетичну спорідненість іменника та прикметника: "... різниця між іменниками та прикметниками не є первісною. Прикметники виникли з іменників, тобто були часи, що залишили в різних індоєвропейських мовах більш або менш виразні сліди й дані, коли властивість мислилась тільки предметно, тільки як річ" [2, с. 60–61].

У сучасному вітчизняному мовознавстві прикметник та його лексико-семантичні категорії достатньо досліджувалися (В. Бойко, А. Висоцький, І. Вихованець, Л. Давиденко, М. Плющ). В. Бойко і Л. Давиденко зазначають: "Як відомо, у системі лексико-граматичних класів слів прикметник (лат. *adjectivum*) – це словозмінна повнозначна частина мови, яка має категорійне значення непроцесуальної ознаки предмета, вираженої в синтаксично залежних від іменника морфологічних категоріях роду, числа й відмінка. У реченні виконує синтаксичну функцію означення або іменної частини складеного присудка" [4].

З позицій загальнокатегорійної семантики прикметники групуються на чотири основні групи (розряди): якісні, відносні, присвійні, порядкові [10, с. 150]. Серед лексико-семантичних груп прикметників не існує чіткого розмежування, приналежність прикметника до

якісного, відносного або присвійного може бути продиктована контекстом, особлива роль може належати іменнику. Саме проміжні розряди прикметників використовуються в поетичній творчості. Не є виключенням поети Нью-Йоркської групи, де модерна елітарна естетика надихала до експериментів зі словом і його значеннями.

В українській граматиці виділяють проміжні розряди прикметників [3, с. 259] – це відносно-якісні та присвійно-відносні прикметники. Відносно-якісні прикметники можуть однаково належати до різних семантичних груп та вільно вживатися залежно від контексту або з якісним або ж з відносним значеннями. Наприклад: *без голубих своїх очей (Б. Рубчак) [5]* – *на голубих пісках розрізали кавун (Б. Рубчак) [5]*. Властивість прикметників одночасно належати до різних розрядів дає можливість створювати яскраві поетичні образи, наприклад, оксиморони (*льодовим своїм літом) [5]*.

Приналежність до проміжної семантичної групи характеризується тим, що ознака якості виникає як вторинна, а первісною залишається ознака відносності, прикметники широко вживаються в обох значеннях. Наприклад, *рожевих мрій – на руках рожевих хвиль (Ю. Коломієць) [5]*; *в холодному небі (Ж. Васильківська) – холодних карт сувої в ніч шумлять (Ж. Васильківська) [5]*; *промениста зрада (Б. Рубчак) [5]*; *в пустинях німих самоти (Б. Рубчак) [5]*; *язвіло небо ямами, сліпе (Б. Рубчак) [5]*.

У текстах поезій Нью-Йоркської групи лексико-семантична група якісних прикметників формує систему інваріантних значень, а саме:

1. Ознаки і властивості предметів, що сприймаються органами чуття, наприклад: *фонтан прозорих співів (Б. Бойчук) [5]*, *коротка подорож (Б. Бойчук) [5]*, *такий тяжкий (Б. Бойчук) [5]*, *самаритянка сіла на камінь тяжкий, як будень (В. Вовк) [5]*, *тече ласка з кривих хрестів (В. Вовк) [5]*, *гнучкою березою (Женя Васильківська) [5]*, *стрункою тополею (Женя Васильківська) [5]*.

2. Фізичні якості істот, наприклад: *на організм живий оберне (Е. Андіївська) [5]*, *гарячий випік сльози (В. Вовк) [5]*, *в блідій долоні (В. Вовк) [5]*, *до очей-коралин наївних мадон (В. Вовк) [5]*, *фарбами живими в ательє на полотні (Ю. Коломієць) [5]*, *похожі на очі веселих дівчат (Ю. Коломієць) [5]*.

3. Риси характеру людей: *лірична каварня (Е. Андіївська) [5]*, *як на старих дереворитах (Е. Андіївська) [5]*, *щедрі долоні останнім бажанням (Ж. Васильківська) [5]*, *відчайдушно станеш над собою (Б. Рубчак) [5]*.

4. Властивості предметів, форма, колір: *блакитні півні сходять в очах (Е. Андіївська) [5]*, *стрижений смичок (Е. Андіївська) [5]*, *яснім*

промінні (Е. Андієвська) [5], зацвіла промениста зрада (Е. Андієвська) [5], на трьох темних вістрях (Е. Андієвська) [5], чорні акації (В. Вовк) [5].

5. Загальну оцінку якості предмета: дрібних галактик опікун (Е. Андієвська) [5], треба більшої самоти (Б. Рубчак) [5], сліпучий спогад першої блакиті (Б. Рубчак) [5], немов від швидкого бігу (Б. Рубчак) [5].

Знаковою для поетичного тексту є здатність якісних прикметників виражати різні ступені інтенсивності виявів ознаки, тобто утворювати ступені порівняння, наприклад: найвища жертва блиснула (Б. Рубчак) [5], завеликі мита (Б. Рубчак) [5].

Отже, прикметники сучасної української мови поділяються на розряди: якісні, відносні, присвійні, порядкові. Виділяються також проміжні розряди: відносно-якісні та присвійно-відносні, які можуть змінювати значення залежно від контекстуального оточення. Лексико-семантична група якісних прикметників яскраво номінує категорію якості в поетичному тексті, що породжує значеннєве багатство та оригінальність модерної поезії Нью-Йоркської групи.

Література

1. Аристотель. Категории / Аристотель // Аристотель. Сочинения : в 4 т. – М. : Мысль, 1978.
Т. 2. – 1978. – 687 с.
2. Жирмунский В. М. Внутренние законы развития языка и проблема грамматических аналогий / В. М. Жирмунский // Общее и германское языкознание. – Л. : Наука, Ленинградское отд-е, 1976. – 695 с.
3. Жовтобрюх М. А. Курс сучасної української літературної мови / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – 4-те вид. – К. : Вища школа, 1972.
Ч. 1. – 402 с.
4. Бойко В. М. Вивчення перехідних процесів у лексико-граматичних розрядах прикметників [Електронний ресурс] / В. М. Бойко, Л. Б. Давиденко // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: "Психолого-педагогічні науки". – 2012. – № 7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2012_7_21. – Назва з екрана.
5. Віртуальна антологія поезії Нью-Йоркської групи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://users.belgacom.net/babowal/indexnyg.htm>. – Назва з екрана.
6. Локк Дж. Опыт о человеческом разуме / Дж. Локк // Локк Дж. Соч. : в 3 т. – М. : Наука, 1985.
Т. 1. – 1985. – С. 183.
7. Милетова Е. В. Становление категории "качество" в философии и языке / Е. В. Милетова // Молодой ученый. – 2012. – Т. 2. – № 1. – С. 22–24.

8. Никифоров А. Л. Качество [Електронний ресурс] / А. Л. Никифоров. – Режим доступу:

<http://iphlib.ru/greenstone3/library/collection/newphilenc/document/HASH0140b25e3b350ce9bc35a140?p.s=TextQuery>. – Назва з екрана.

9. Костусяк Н. М. Категорія ступенів порівняння прикметників і прислівників / Н. М. Костусяк. – Луцьк : Ред.-вид. від. "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 219 с.

10. Сучасна українська літературна мова: морфологія / за заг. ред. акад. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1969. – 583 с.